

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

11

*Egidijus Motieka.
Didysis Vilniaus seimas*

1996

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

LIETUVOS
MOKYKLAI

600

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

11

Egidijus Motieka
Didysis Vilniaus seimas

VILNIUS

Saulabrolis

1996

UDK 947.45
Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Atviros Lietuvos fondui,
Lietuvos istorijos institutui,
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Vytautui Landsbergiui,
Švietimo ir mokslo ministerijai,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo.*

© *Egidijus Motieka, 1996*
© *Lietuvos istorijos institutas, 1996*

ISSN 1392-0391
ISBN 9986-814-01-4

TURINYS

PRATARMĖ	7
ĮVADAS	8
I skyrius. LIETUVIŲ SUVAŽIAVIMO ORGANIZAVIMAS	
1. Lietuvos politinė situacija 1905 m. sausio–rugsėjo mėn.	46
2. Lietuvių suvažiavimo idėja ir iniciatyva	60
3. Memorandumas Rusijos vyriausybei	76
4. Lietuvių atstovai VI Rusijos žemietijų suvažiavime	94
5. Lietuvių visuomenės pasirengimas Suvažiavimui	107
II skyrius. SUVAŽIAVIMO DARBAS	
1. Suvažiavimo pradžia	118
2. I ir II posėdžiai: Lietuvos ir Rusijos politinės situacijos bei Lietuvos autonomijos klausimai	138
3. III ir IV posėdžiai: agrarinis ir Lietuvos mokyklų klausimai	158
4. Suvažiavimo nutarimai	174
5. Suvažiavimo dalyvių grupuočių priimti nutarimai	193
III skyrius. SUVAŽIAVIMO PASEKMĖS	
1. Lietuvių ir Lietuvos visuomenė po Suvažiavimo	209
2. Rusijos valdžios požiūris į Suvažiavimą. Represijos	240
BAIGIAMASIS ŽODIS: Didžiojo Vilniaus seimo reikšmė	260
PRIEDAI	274
Nr. 1 Atsišaukimas į lietuvių tautą	275
Nr. 2 Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos pirmininkui S. Vitei	277
Nr. 3 Odesos lietuvių nutarimai	284
Nr. 4 Lietuvių suvažiavimo Vilniuje programa	287

Nr. 5	LSDP parengta Lietuvių suvažiavimo Vilniuje programa	288
Nr. 6	J. Basanavičiaus kalba pradedant Lietuvių suvažiavimą Vilniuje	290
Nr. 7	Suvalkų gubernijos lietuvių nutarimai	293
Nr. 8	Lietuvos valstiečių sąjungos nutarimai	294
Nr. 9	Lietuvių suvažiavimo Vilniuje nutarimai	297
Nr. 10	Lietuvių suvažiavimo Vilniuje nutarimas dėl lietuvių kalbos Vilniaus vyskupijos bažnyčiose	299
Nr. 11	LSDP sušaukto darbininkų ir valstiečių susirinkimo nutarimai	300
Nr. 12	Krikščionių demokratų nutarimai	306
Nr. 13	Lietuvos mokytojų susivienijimo nutarimai	308
Nr. 14	Tautiškosios lietuvių demokratų partijos Steigiamojo susirinkimo protokolas	311
Nr. 15	Amerikos lietuvių suvažiavimo Filadelfijoje nutarimai	313
	TRUMPINIAI	317
	STRESZCZENIE	318
	SUMMARY	329
	RESUME	342
	ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	354
	VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	361

Priedas Nr. 2

Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos pirmininkui grafui S. Vitei (1905 m. lapkričio 5(18) d.)

Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos pirmininkui grafui S. J. Vitei buvo patvirtintas Lietuvių suvažiavimo Vilniuje OK 1905.XI.2(15) ir XI.5(18) posėdžiuose, nors jį pasirašyti sutiko tik trys OK nariai – J. Basanavičius, M. Davainis-Silvestraitis ir J. Ambraziejus, taip pat posėdyje dalyvavęs D. Malinauskas. Plačiau apie Memorandumo svarstymo bei priėmimo aplinkybes ir jo reikšmę žr. šios knygos p. 76–94.

Siekiant išlaikyti pirmą kartą lietuviškai visai Lietuvai „Vilniaus žinių“ dienraštyje 1905.XI.13(26) Nr. 267 paskelbto Memorandumo autentiškumą, iš rusų kalbos viso dokumento nevertėme (originalas buvo parašytas ir išspausdintas rusų kalba), o pateikėme dienraščio variantą. Iš originalo vertėme tik įžanginę Memorandumo dalį „Jo šviesybei grafui S. J. Vitei, Ministrų Tarybos pirmininkui“, kuri minėtame „Vilniaus žinių“ numeryje nebuvo išspausdinta.

Memorandumą jau kartą publikavome „Lietuvių Atgimimo istorijos studijose“, t. 3 Lietuvos valstybės idėja (XIX amžius–XX a. pradžia), p. 341–350.

PUBLIKACIJA

М Е М О Р А Н Д У М

поданный литовской депутацией Его Сіятельству графу С. Ю. Витте, Председателю Совета Министров

Литовский народ – народ прото-арийский, сохранивший до сих пор в древнейшей форме свой арийский язык, населяет страну, которая и теперь, под именем Литвы, составляет его территорию. Современную наукою установлено, что, до пришествия литовцев в этот край здесь не обитало никакое другое племя, что сами литовцы культивировали эту страну и, что позже появившіеся с востока и юга славяне и немцы с запада, нашли уже литовския племена: ятвяги (гетвѣники) и пруссы в продолжительной и ожесточенной борьбе с ними, погибли; под влиянием славян часть населения восточной Литвы отчасти обратилось в так называемых белоруссов. Ещё во время королей Миндауга и Гедимина и вел. Кн. Ольгерда, Литва, будучи самостоятельным государством и,

оказывая громадное политическое влияние на судьбы соседних славян, с введением христианства, при Ягеле (1387 г.) поддалась благодаря недалководности своих политиков, польскому влиянию, которое со времен Городельского сейма (1413 г.) и Люблинской унии (1569 г.) еще более усилилось и в конце концов почти убило национальный дух литовского народа. В таком плачевном положении находились литовцы вплоть до Первого раздела литовско-польской Речи Посполитой (1772 г.), хотя Литва и составляла вполне независимое государство. Полонизация Литвы продолжалась однакожь и после Первого раздела: Польский язык, введенный в администрацию и церковь, оставался почти повсюду в Литве до наших времен. Россия со своей стороны, унаследовав польскую политику в Литве оказалась грубо эгоистичной и со времен гр. Муравьева (1863–1865 г.) она сделала то, чего не было известно в истории ни у одного народа — она запретила литовское печатное слово и этим задержала культурное развитие страны на целое полу столетие. Русификация школы, произвол администрации, отстранение литовцев от общественных и государственных служб в крае деморализовало Литву еще сильнее, толкало ее к экономическому упадку и повело население страны к массовой эмиграции, вследствие чего литовский край пал в культурном отношении и в последнее время обезлюдел и страшно обеднел. На все это администрация не обращала никакого внимания, предполагая повидимому, что ее единственная задача заключалась не в заботе о благе народа, а в его русификации.

Отчасти под влиянием преследования литовской народности и ее языка, отчасти благодаря благотворному влиянию общеевропейского процесса, и литовский народ в последние 25 лет проснулся от многовекового сна, и в настоящее время национальное сознание охватило всю Литву. Литовцы теперь дорожат своим языком, нравами и обычаями, высоко ценят исторические свои традиции и стремятся сознательно, подобно другим просвещенным народам Европы, к национальной самостоятельности. Эти стремления, выраженные в свободной заграничной литовской прессе и в многочисленных петициях, поданных в последнее время русскому правительству из разных местностей Литвы, сводятся к следующему:

- 1) Литовцы, признавая, что обитаемая ими территория, с исторических времен, обнимает так называемые „литовския губернии Северо-Западного края: Виленскую, Ковенскую, Гродненскую, часть Курляндской и причисленную со времен Венского конгресса к Царству Польскому Сувалкскую губернию, считают их в этнографическом отношении литовскими, живущих в этих губерниях между литовцами поля-

ков, евреев, русских и других пришельцами позднейших времен, а белоруссов — славянизированными литовцами и поныне живущими в селах с литовскими названиями и литовской архитектурой.

2) Желая в широких размерах пользоваться прирожденной человеку свободой и вместе с тем дать возможность участвовать в ней и другим народностям, живущим с ним, литовцы требуют широкой автономии своей родине, с учредительным сеймом в старинной столице Литвы, Вильне, дабы самим, через своих представителей, судить о нуждах своей родины.

3) Признавая, таким образом, обитаемую ими землю историческим наследием своих предков, литовцы не отказывают другим народностям, проживающим между ними, в тех же правах, которыми они, аборигены этих мест, будут пользоваться: протестуют против всякого насилия и посягательства той или другой из них на свой язык, политическую свободу, вероисповедание и пр.

4) Литовцы требуют себе и другим народностям Литвы прав доступа к общественным и государственным должностям, неограниченного приобретения недвижимостей, прав общения (союзов и собраний), равенства перед законом и права, при посредстве всеобщих и прямых выборов с тайной и равной подачей голосов участвовать, через своих представителей, в литовском сейме в г. Вильне и в общеимперском парламенте.

5) Литовцы требуют, чтобы личная их неприкосновенность, а также и их жилище, была гарантирована законом и чтобы в их стране были уничтожены сословные преимущества; чтобы никто не мог быть изят от подсудности законным судьям, а наказания налагались лишь согласно закона.

6) Литовцы требуют свободы совести, вероисповедания, слова и печати, и пользования гражданско-политическими правами независимо от принадлежности к той, или другой национальности, или вероисповедания.

7) Литовцы требуют введения бесплатного, всеобщего и обязательного обучения на их родном языке: открытия достаточного числа начальных, средних и высших учебных заведений (университет в Вильне), не разграниченных резко и дающих возможность постепенного перехода от начальных к высшим, а также прав свободно, кому угодно, открывать эти учебные заведения.

8) Литовцы требуют признания за литовским языком прав языка административного в местностях, где живут литовцы.

9) При введении в Царстве Польском автономии, Сувалкская губерния, как населенная литовцами, должна быть присоединена, в административном отношении, к Литве, как она принадлежала к ней во время первого раздела литовско-польской Речи Посполитой, против присоединения этой губернии к автономной Польше, то есть к сфере польского влияния, литовцы протестуют; и

10) Литовцы требуют, чтобы во всех Высочайших Манифестах и указах не был игнорирован титул Великого Князя Литовского.

Вильно, 2(15) ноября 1905 года

Уполномоченные от граждан из разных местностей Литвы:

Д-рь И. Басановичъ

И. Амбразевичъ

М. Довойна-Сильвестровичъ

Д. Малиновский

Центральный Государственный Исторический архив СССР г. Ленинград, ф. 1276, оп. 1. д. 109, л. 9—11. Письма 9 ноября 1905 года.

Taip pat: Lietuvos MA Lietuvių literatūros instituto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 22-1445, l. 21–22.

Apie Lietuvos autonomiją

Kaip jau iš „Vilniaus žin.“ žinome, rusų valdžios organas „Pravitelstvennyj viestnik“ apgarsino tokius reikalavimus, sustatytus lietuvių „memorandume“ ir paduotus ministerių pirmasėdžiui gr. Vitte. Gavę paminėtąjį ir mums atsiųstąjį „memorandumą“, mes čion jį ištisai talpiname, tokiu budu apreikšdami savo skaitytojams, ką lietuvių susirinkimas Vilniuje spalį 22 (lapkričio 4 d.) 1905 m. nutarė.

[Jo Šviesybei grafui S. J. Vitei

Ministrų Tarybos Pirmininkui

1905 metų spalio 31 ir lapkričio 2 d. Vilniuje įvyko lietuvių, gyvenančių Vilniuje ir atvykusių į jį iš kitų Lietuvos vietų, susirinkimai.

Šiuose susirinkimuose buvo paruoštas Memorandumas apie neatidėliotinus lietuvių reikalavimus. Mes, žemiau pasirašiusieji, buvome išrinkti skubiai įteikti jį Jūsų Šviesybei asmeniškai.

Dėl geležinkelių streiko negalėdami atvykti į Peterburgą patys, drįstame šį dokumentą Jūsų Šviesybei siųsti paštu, nuolankiai prašydami palankiai atsiliepti į jame išdėstytus Lietuvių tautos reikalavimus.

Igaliotieji:

D-ras J. Basanavičius
M. Davaina-Silvestravičius
J. Ambraziejus
D. Malinauskas]

MEMORANDUM

Lietuvių tauta – seniausiai – ariškoji tauta – išlaikiusioji iki šių dienų seniausioje formoje savo ariškąją kalbą, gyvena krašte, kuris ir dabar, po vardu Lietuva, yra jos teritorija. Moksliški tyrinėjimai parodė, kad pirm atėjimo į tą kraštą lietuvių, niekas čia negyveno; kad patį lietuviai išdirbo tos šalies kultūrą, ir kad paskiau čia atpludę iš rytų ir pietų slavai ir vokiečiai iš vakarų, jau atrado lietuvius tose vietose, kur juos aptiko vidurinių amžių istorija ir kur jie dabar tebegyvena.

Lenkų ir Kryžiuokų¹ spaudžiamos pietinės ir vakarinės lietuvių gentės: Gečviai (Gečvininkai)² ir prūsai ilgose ir nuožmiose karėse pražuvo; po slavų įtėkme dalis rytinės Lietuvos genčių iš dalies pavirto į gudus. Dar karalių Mindaugo ir Gedemino³ ir didžio kunigaikščio Olgerdo⁴ laikuose, Lietuva, budama savyvaldė valstija ir turėdama nemenką įtėkmę ant gretymųjų slavų likimo, įvedus prie Jagėlos⁵ (1387 m.) krikščionystę, pateko, dėlei neakylumo savo politikų, lenkų įtėkmėn, kurie nuo Horodliaus⁶ seimo (1413 m.) ir Liublino unijos (1569 m.) jau sustiprėjo ir galų gale beveik nužudė tautiškąją lietuvių dvasią. Tokiame apverktiname padėjime lietuviai buvo iki pat – pirmojo lietuviškai – lenkiškosios Respublikos išdraskymo (1772 m.)⁷, nors Lietuva visiškai savyvaldė buvo. Lenkinimas Lietuvos nesiliovė ir po pirmojo išdraskymo (1772 m.); lenkų kalba, įvesta administracijon ir bažnyčion, užsilaike beveik visur Lietuvoje iki mūsų dienų. Rusija iš savo pusės, paveldėjus lenkų politiką Lietuvoje, pasirodė stambiai-egoistiška ir nuo gr. Muravjovo laikų (1863–65 m.) padarė tai, ko nė vienos tautos istorijoje nėra girdėta

¹Kryžiuočių.

²Jotvingiai.

³Turimas galvoje LDK Gediminas.

⁴Algirdo.

⁵Jogailos.

⁶Horodlės.

⁷Kalbama apie pirmąjį Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimą 1772 m.

– jį uždraudė lietuviams spaudą ir tuomi sustabdė kultūrišką šalies klestėjimą ant viso pusamžio. Mokyklos rusifikacija, administracijos saivalė, atstumimas lietuvių nuo visuomenės ir valstijos krašto tarnystės demoralizavo Lietuvą, juo daugiau, stumė ją į ekonomiškąją pražūtį ir privertė to krašto gyventojus buriais į svetimus kraštus išsikelti, nuo ko lietuvių šalis nupuolė kultūriškai ir paskutiniu laiku gyventojų skaitlius sumažo ir baisiai suvargo. Administracijai tas nerupėjo, ji regis, manė, kad jos vyriausia užduotis yra ne žmonių gerove rūpintis, bet juos sumaskolinti.

Iš dalies po įtekme persekiojimo lietuvių tautos ir jų kalbos, iš dalies dėka vaisingai europėjiško progreso įtekmei, ir lietuvių tauta paskutiniame 25-metyje atbudo iš amžino snaudulio, ir paskutiniu laiku tautiškoji sąmonė paplito po visą Lietuvą. Lietuviai dabar didžiuojasi savo kalba, budu ir papročiais, didžiai brangina istoriškąsias savo tradicijas ir rupinasi nuosekliai, lygiai kaip ir kitos apšviestos Europos tautos, įgyti tautišką savarankiškumą. Tie rupesčiai, išreikšti liuosoje užsieniėje lietuvių spaudoje ir daugybėje peticijų, paduotų paskutiniu laiku rusų valdžiai iš įvairių Lietuvos kampų, štai kaip trumpai išsireiškia:

1) Lietuviai, pripažindami, kad jų apgyventoji teritorija (šalis), nuo istoriškųjų laikų apima vadinamas „lietuvių gubernijas“ Šiaur-vakarinio krašto: Vilniaus, Kauno, Gardino, dalį Kuršo ir priskirtąją nuo Vienos kongreso laikų prie Lenkijos, Suvalkų guberniją, laiko jas iš etnografiškojo atžvilgio, lietuviškomis, gyvenančius tose gubernijose tarp lietuvių lenkus, žydus, rusus ir kitus – paskesnių laikų atėjunais, o gudus (baltarusius) suslavėjusiais lietuviiais, ir nunai gyvenančius kaimuose su lietuviškais vardais ir lietuviška architektura.

2) Geisdami kuo-plačiausios, žmogui įgimtos laisvės ir sykiu norėdami, kad kitos tautos podraug su jais gyvenančios, galėtų tuo naudotis, lietuviai reikalauja savo tėvynei plačios autonomijos, su įsteigiamuoju seimu senovės Lietuvos sostapylėje Vilniuje, idant apie savo šalies reikalus patįs galėtų tartis.

3) Pripažindami, tokiu budu, jų apgyventąją žemę istoriškuoju savo prosenių palikimu, lietuviai leidžia kitoms tautoms, jų tarpe gyvenančioms, naudotis tomis pat tiesomis, kuriomis jie, to krašto aborigenai naudosis; protestuoja priešais visokią priespaudą ir pasikėsinimą tos ar kitos iš jų ant jų kalbos, politiškosios laisvės, tikėjimo ir kt.

4) Lietuviai reikalauja sau ir kitoms tautoms Lietuvos tiesų užimti visuomenės ir valstijos vietas; neapriboto nekilnojamų turtų įgijimo tiesų; tiesų susidraugavimo (sajungų ir susirinkimų); lygybės prieš įstaty-

mus ir tiesos, prie visuotinio ir stataus rinkimo su slaptu ir lygiu balsu padavimu, dalyvauti, per savo atstovus, lietuvių seime Vilniaus mieste ir visuotiname valstijos parlamente.

5) Lietuviai reikalauja, idant jų įpataiška, o lygiai ir jų gyvenimų nepaliečiamybė, butų įstatymais aprupinta; idant jų šalyje butų panaikinta luomų skirtumas; kad nė vienas negalėtų teismo išvengti, o bausmė tiktai sulig teismo įstatymų butų paskiriama.

6) Lietuviai reikalauja nuomonių, tikėjimo, žodžio ir spaudos laisvės, ir kad pilietiškai-politiškomis tiesomis galėtų kiekvienas lygiai naudotis, nežiurint tautos ir tikėjimo skirtumo.

7) Lietuviai reikalauja neapmokamo, visuotino ir priverstino jų prigimta kalba mokymo; įsteigimo ganėtino skaitliaus pradedamųjų, vidutinių ir augštesniųjų mokyklų (Vilniaus universiteto), ankštai sujungtų, idant galima butų iš pradedamųjų į augštesnius laiptiškai įstoti⁸, o lygiai ir tiesos liuosai kiekvienam tokias mokyklas steigti.

8) Lietuviai reikalauja, idant jų kalba butų pripažinta administracijos kalba tose vietose, kur lietuviai gyvena.

9) Duodant Lenkijai autonomiją, Suvalkų gubernija, kaipo lietuvių apgyventa, iš administratyviško atžvilgio, turi buti prijungta prie Lietuvos, kaip ji priklausė jai prie pirmojo lietuviškai-lenkiškosios Respublikos padalinimo. Prieš priskyrimą tos gubernijos prie autonomiškosios Lenkijos, tai yra prie lenkų įtekmės, lietuviai protestuoja; ir

10) Lietuviai reikalauja, idant visuose Viršiausiuose manifestuose⁹ ir paliepimuose nebutų ignoruojamas Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio titulas.

Vilnius, Lapkričio 2(15) d. 1905 m.

Įvairių Lietuvos kraštų piliečių įgaliotieji:

D-r. J. Basanavičius

Donatas Malinauckas¹⁰

Kun. J. Ambraziejus

M. Dovoina-Silvestravičius

Vilniaus žinios, 1905.XI.13(26), nr. 267; taip pat: Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos pirmininkui grafui S. J. Vitei (1905 m. lapkritis) in *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 3, p. 341–350.

⁸Laipsniškai.

⁹Kalbama apie caro manifestus.

¹⁰Turimas galvoje Donatas Malinauskas.